

יד א מ"י פ"ח מהלכות
לולב הלכה א סמנ
עשין מד טור ש"ע א"ח
ס"י מרמט סעיף ג:
בזו ב מ"י סס הלכה ג
וסמנ שס טוש"ע
א"ח סימן מרמט סעיף ז:
בזו ג מ"י סס טוש"ע סס
סעיף ט:

רבינו הגנאל

בשאר מיני לולב בלבד,
אבל באתרוג אפי' ר'
יהודה מורי' דבעיני הדר,
והיבש פסול. אמר מר
ארבעת מיני' שבלולב,
כשם שאין פוחתין מהן
כן אין מוסיפין עליהן.
פשיטא, מהו דתימא
הואיל ואמר [חכמים]
לולב בן אגוד וכן
שאינו אגוד [כשר],
הלכך לא עריך אגוד,
האי יתירא דמוסיף על
אלו דתבטלה לחודיה
קאי ולא מיפסיל ביה,
קמ"ל דפסיל, אין מוסיפין
עליהן ואין פוחתין מהן.
לא מצא אתרוג לא
יביא פריש ולא רמון
ולא דבר אחר. פשיטא
דאתרוג בעינן, כדקיימא
לן דאתרוג הוא פרי עץ
הדר שכתנ"ב]. איצטרך
מהו דתימא לא מצא
אתרוג ליתיה דבר אחר, כי
הכי דלא לישתבח תורת
אתרוג, קמ"ל דלא. מאי
טעמא חיישינן דלמא אתי
למיטרך ואצ"ג דאיתיה
לאתרוג מייתי דבר אחר,
אמרי האי כי האי זה
פטר זה פטר ונפיק
מיניה חורבא, הילכך אסור
דבר אחר וזילתי אתרוג.
איני רזי יהודה בעי הדר
באתרוג, והתניא בברייתא
אתרוג יבש פסול, ור'
יהודה מכשירי. תיובתא
דרבא תיובתא. ואסיקנא
האי דפסיל ר' יהודה
בירוק ככרות, ובקטן
שהוא כגגו, לאו משום
דבעי הדר, אלא משום
דלא גמר פירא. והאי דבעי
ר' יהודה באתרוג גדול כדי
שיארו שניהן, האתרוג
הגדול בירו אחת. לאו
משום דאיני הדר, אלא
משום דאיני ליה הא
דרבא דאמר לולב בימין
ואתרוג בשמאל, ומנין
דשקיל לולב בשמאל ובעי
לאהודיה לימין, ואם
האתרוג גדול מזה השיעור
דלמא בעידנא דמחליף

הוא"ל ואמר ר' יהודה לולב צריך אגוד אי מייתי מינא אחרינא
האי להודיה קאי והאי להודיה קאי. תימא כ"ש לרבנן
דמשמע לעיל דלר' יהודה משום דלריך אגוד אי אגוד ליה ממין אחר
הוא ליה חמשת המינין אבל לרבנן דאין לריך אגוד לא דהאי לחודיה
קאי והאי לחודיה קאי והכי נמי
אמרין צהדיא צפ' אלו הן הנחנקין
(סנהדרין דף פח:). גבי כל המוסיף
אגוד דאי צריכה לן לולב אין לריך
אגוד האי לחודיה קאי והאי לחודיה
קאי וי"ל דהכא מיירי בשנותן אותו
חוץ לאגוד לר' יהודה וי"ל א"כ לא
ישצו מוספת האי מינא אחרינא
דקמייתי כמו לרבנן דלעיל דאין לריך
אגוד וי"ל דלא דמי דכשיאגוד שלא
במינו אין לו ליהצב כמוסיף משום
דאין זה כדרך גדילתו ומיניו שגלולב
צעינן בעין גדילתו כדלקמן (דף מה:)
אבל לרבי יהודה דבעי אגוד יש לו
ליהצב כמוסיף באגודתו דלכל אגוד' שלא
כדרך גדילתו והכא אפילו לרבי יהודה
קאמר (ט) דמייתי מינא אחרינא ונקט
ליה כדרך גדילתו דלפילו חוץ לאגוד
חשיב כמוסיף וכ"ש לרבנן והא דקאמר
בסנהדרין (דף פח:). למ"ד אין לריך
אגוד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי
צעינן לענין דאין זה כל המוסיף אגוד
דלעולם ידי מזה יאל אלא דעובר
על צל מוסיף והשתא ניחא דת"ק
אין מוסיף עליהן ומסתמא היינו
רבנן צר פלוגמיהו דלא צעו אגוד
ואפ"ה איכא צל מוסיף והיינו כגון
דנקיט ליה דרך גדילתו:

הירדק בבבלי. משמע שמראהו
כצבע שקורין ו"ירד'
צבעו והוא דצרכות משמע קלת
שדומה לאירנד"א צבעו דתנן התם
פ"ק (דף ט:). משיכיר צין תכלת
לכרתי משמע דמעט משונין זה מזה

ובמנחות פ' התכלת (דף מג:). אמרינן תכלת דומה לים וים דומה לרקיע וזהו כעין צבע שקורין (א) אירנד"א צבעו אבל צירושלמי משמע
שהוא צבע וירד' כעין עשבים דההיא דצין תכלת לכרתי מסיים ליה תכלת דומה לים וים דומה לעשבים ועשבים לרקיע וצפרק אלו
טריפות (חולין דף מז:). משמע דירוק דמי לחלמון של ציפה שהוא כעין צבע ויאל"ה צבעו דאמרין כגון ציעמא טרפה ופריך אלא ירוקה
דכשרה היכי דמי ככרתי וכן משמע בתוספתא דנגעים (ט) שדומה לשעוה דמיני ירוק צצירוקים ר' אלעזר אומר כשעוה וכחומל סומכוס
אומר ככנף טווס (ט) וכחרון של דקל וכן משמע צפ' צ' דנדה (דף יט:). גבי ה' דמים טמאים צאשה דתנן הירוק עקצבא צן מהללל מטמא
ואמרין התם מנין לדם נדה שהוא אדום משמע דאין לטמאות צאשה אר"כ נטוה למראה אדומות וכל הנצעים שזכרתי אין בהן נטוה
למראה אדומות אלא צבע ויאל"ה צבעו וקרא נמי מוכיח שהוא הנקרא ירוק כרכמיב (מהלל סה) ואצרותיה צירקרק חרוץ ובספר המנהגות
פ"י מנחם שהוא זהב הבא מן החוילה ודונש פ"י חרוץ זה אצן טובה ופלוגמא דאמוראי היא דאמרין צבראשית רבה (פ' מ"ג) אקרא
דירק את חניניו ריש לקיש אמר שהירוקן צאצנים טובות ומרגליות כמה דלאת אמרת ואצרותיה צירקרק חרוץ פ"י שלא יהו להטוין אחר
המנוון ויתעסקו צהלל נפשות ר' לוי אומר צפרשת שוטרס הוריקן כמה דלאת אמרת מי האיש הירא וכן הלכז כלומר מעצירות צצין
ומצציון צמה שהוקקו לחזור ואמרין צשילה ד' נדרים (ד' גז). וירק את חניניו רב ושמואל חד אמר שהוריקן בתורה צפרשת שוטרס
וחד אמר שהוריקן צוהב פ"י קרא דצירקרק חרוץ קדריש וזהב דומה לצבע ויאל"ה (ט) ומינהו אתרוג עיקרו דומה לשעוה ואותם אתרוגים הצאים
לפנינו ירוקים ככרתי כשרים אפילו לר' יהודה כשחורים למראה שאר אתרוגים אפילו צתלוש לאחר ששהו צכלי זמן מרובה דודאי גמר
פרייס: **שיעור** אתרוג קבון. אין זו פלוגמא דאתרוג הצוסר דפלגי צה ר"ע ורבנן לקמן צפירקין (ד' לו). דהא אפילו גדול כגגו
וכציה פסיל ליה ר"ע משום דלא צר זריעה לטעם אחד ולפי טעם שני משום דבעי הדר והאי דהכא אפילו לא צעי הדר פסיל ליה משום
דלא גמר פירא ולא כמו שפ"י צקונטרס לקמן אתרוג הצוסר כפול הלצן דההוא שיעורא אתמר גבי ענבים דצגמר צישולם נמי קטנים
הם אבל אתרוג שהוא פרי גדול אפילו יותר מצציה צוסר הוא כשסופו ליגדל יותר הרצה והכא צשאין סופו ליגדל יותר דאפילו ר"ע דפסיל
התם הכא מכשיר צכאגוז למר וכציה למר דחשיב גמר פרי אבל פחות מכלן לא חשיב גמר פרי אע"פ שאין סופו ליגדל יותר דיש
דצריס הרצה שלעולם לא ציואו לידי צישול פרי ומניו הוא צענבים שיש מהם שלעולם צוסר עוד יתכן דאפילו רבנן דמכשירי התם פסלי
הכא צפחות מכלן דאתרוג הצוסר חשיב פירא טפי וצפ"ק דמעשרות צירושלמי מני אתרוג הצוסר ר"ע אומר פרי וחכמים אומרים אינו
פרי: **דבר** הדר באינו משנה לשנה. (א) צן עואי הוא דדריש הכי לקמן צפירקין (ד' לה). ויש סס דרשות אחרות: (א) **ישל** אשרה ושל
עיר הנדחת פסול. צקוף כיסוי הדס (חולין ד' פט. ושס) דלמר רבא מלות לאו ליהנות ניתנו ומכסין צעפר עיר הנדחת ופריך מהא
דתניא שופר של ע"ז אס תקע לא יאל ולולב של ע"ז אס נטל לא יאל הוה מני לאקשווי ממתניתין דקתני של אשרה פסול אלא ניחא ליה
לאחיי מצרייתא משום דאסיק מעיקרא גבי לולב ושופר תקע יאל נטל יאל: **באשרה** דמשה דבתותי מיבתת שיעוריה. וכן צרייתא
דסוף כיסוי הדס (חולין ד' פט. ושס) דלס נטל לא יאל וכן לריך לתרך אשופר דקתני התם תקע לא יאל וצפ' ראוהו צ"ד (ר"ה ד' כח. ושס)
צשופר של ע"ז לא יתקע ואס תקע יאל וכן צפ' מלות חלילה (צמות ד' ק: ושס) דירשאל שאינה צטילה עולמית וא"מ ע"ז דככרי נמי מדאגבה
שיעוריה דנהו צע"ז דככרי דיש לה צישול וההוא דקתני לא יאל צע"ז דירשאל שאינה צטילה עולמית וא"מ ע"ז דככרי נמי מדאגבה
קנייה ונעשה של ישראל כדאמרין צפ' כל הצלמים (ע"ז ד' מז). גזרינן דלמא מגבה לה והדר מצטל לה וי"ל כגון שהגביה על מנת שלא לקנות
דהא

בבני כרכין שהיו מורישין את לולביהן לבני
בניהן אמרו (ב) (להם) משם ראייה אין שעת
הדחק ראייה קתני מיהת רבי יהודה אומר
אף יבשין כשרין מאי לאו אאתרוג לא אלוכל
אמר מר בשם שאין פוחתין מהן כך אין
מוסיפין עליהן פשיטא מהו דתימא הואיל
ואמר רבי יהודה (ב) לולב צריך אגוד ואי מייתי
מינא אחרינא האי להודיה קאי והאי להודיה
קאי קמ"ל אמר מר לא מצא אתרוג לא יביא
לא רמון ולא פריש ולא דבר אחר פשיטא
מהו דתימא לייתי כי היכי שלא תשבח תורת
אתרוג קמ"ל זימנין דנפיק חורבא מיניה
דאתי למסרך ת"ש אתרוג הישן פסול ורבי
יהודה מכשיר תיובתא דרבא תיובתא ולא
בעי הדר והא אנן תנן (א) הירוק ככרתי רבי
מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל לאו משום
דבעי הדר לא משום דלא גמר פירא תא
שמע (ג) שיעור אתרוג קמן רבי מאיר אומר
כאגוז ר' יהודה אומר כביצה לאו משום דבעי
הדר לא משום דלא גמר פירא ת"ש (א) ובגדול
כדי שיאחוז שנים בירו אחת דברי ר' יהודה
רבי יוסי אומר אפילו אחד בשתי ידיו מאי
טעמא לאו משום דבעי הדר לא כיון (ב) דאמר (ב)
בשמאל זימנין דמחלפי ליה ואתי לאפוכינהו ואתי
לאיפסולי ואלא לרבי יהודה כתיב הדר ההוא (א)
הדר באילנו משנה לשנה: של אשרה ושל
עיר הנדחת: ושל אשרה פסול והאמר רבא (א)
לולב של ע"ז לא ישול ואם נטל כשר הכא באשרה דמשה עסקין (א)
דכתותי מיבתת שיעוריה דיקא נמי דקתני דומיא
דעיר הנדחת שמע מינה: נקמם ראשו: אמר רב הונא
לא שנו אלא נקמם אבל נסדק כשר ונסדק כשר והתניא
לולב כפוף קוין

רבינו הגנאל (המשך)
ליה משפאליה לימיניה
נפיל מידיה ומפנים ואתי
לאיפסולי, לפיכך מצריך
להיות שיעור נטילת
שניהם בירו אחת. והאי
דכתי' באריותא הדר,
דריש ביה ר' יהודה פרי
הדר באילנו משנה לשנה,
ומאי ניהו אתרוג. יודשלמי
היבש פסול, דכתיב לא
המתים וגו'. הני בשם
ר' יהודה היבש כשר,
שהרי בכרכי הים מורשיין
לולביהן לבנין. אמרו
לו, אין למיין מן הדחק.
בעון קומי ר' בון, מה בין
קטום (א) ליבש הצוצית,
אמר להן זה הדר וזה אינו
הדר. של אשרה. אוקימנא
באשריה דמשה, דלשריפה
קאי. אבל שאר אישיות
לא יטול, ואם נטל כשר,
נקמם ראשו פסול. אבל
אם נסדק ולא נפדר כשר,
והאי דתניא

צצני כרכין. שאין דרין על מקום פרדסין ואין דקלים מניוס סס: אי
מייטי מינא אחרינא. ולא אגוד ליה צהדיה: **כיון דאמר רבה (א) אתרוג**
בשמאל ולולב צימין. משום דהכא תלת מלות ואתרוג חד מלות
וזימנין דמחלפי ליה שנותנין לו אתרוג צימין ולולב צשמאל וצריך
להפכן מיד ליד ולתחו אתרוג והולוב
צאחת מידיו עד שיחליף ואי הוה
גדול יותר מדאי שמא יפול מידיו
ויפסיל שיארע צו נקב: **שנים צידו**
אחס גרסינן. צ' אתרוגים צידו אחת
צצמקום הא' יאחו הלולב כשיהפכן:
הדר צאילנו משנה לשנה. מהכא
שמעינן דאתרוג אמר קרא שאין פרי
אחר עושה קן: **לולב של ע"ז.**
ששימש צו לע"ז לכצד לפניו קרקע
אי נמי שעצומתה צלולב להעצירו
לפניה או לזרקה צו: **לא יטול.**
דמאס לגצוה: **ואס נטל כשר.**
ואע"ג דאיסורי הלה הוא דמלות
לאו ליהנות ניתנו כלומר אין קיוס
מלות הנחת הגוף אלא עצודת עבד
לצו: **צאשרה דמשה.** אותם שהיו
צשעת כיצוט א"י שהצריכן הכתוב
שרפה כדכתיב (דברים יב) ואשריהם
צשרפון צאס ולולב לריך שיעור והאי
כמאן דמיכתם שיעוריה כיון דלשרעה
קאי: **נסדק.** נסדקו ראשי העלין: **כפוף.**
ראשו כפוף כאגמון דומות לאיש גבן
והוקן שראשיהן שחין וכפופין למטה:
קוין

הגהות הב"ח

(א) גמ' כיון דלמר רבא
אתרוג בשמאל ולולב
בימין זימנין: (ב) תוס'
ד"ה הולב וכו' לר' יהודה
קאמר דאי מייתי מינא:

מוסף רש"י

משום ראייה. בתמיה
(לעיל כח.). ככרתי.
כשיש סרי (לקמן טז:).
ובגדול. שלא יאל גדול
יותר מדי (שם).

רבינו הגנאל

ליה משפאליה לימיניה
נפיל מידיה ומפנים ואתי
לאיפסולי, לפיכך מצריך
להיות שיעור נטילת
שניהם בירו אחת. והאי
דכתי' באריותא הדר,
דריש ביה ר' יהודה פרי
הדר באילנו משנה לשנה,
ומאי ניהו אתרוג. יודשלמי
היבש פסול, דכתיב לא
המתים וגו'. הני בשם
ר' יהודה היבש כשר,
שהרי בכרכי הים מורשיין
לולביהן לבנין. אמרו
לו, אין למיין מן הדחק.
בעון קומי ר' בון, מה בין
קטום (א) ליבש הצוצית,
אמר להן זה הדר וזה אינו
הדר. של אשרה. אוקימנא
באשריה דמשה, דלשריפה
קאי. אבל שאר אישיות
לא יטול, ואם נטל כשר,
נקמם ראשו פסול. אבל
אם נסדק ולא נפדר כשר,
והאי דתניא

(א) גי' רבינו האו הווא גס
תמוס' סנהדרין פס ע"ג ד"ה
אי צצס רבינו ע"ש.
(ב) צירושלמי איתא קתמא מכו
כינו ליבש ומפרש רבינו דקאי
על האציעול דיבש צלימנו מכו
וכן פ"י הפ"מ סס ודלא
סהק"ע.